

על סטגפליציה ודת הכלכלה Thursday 20 Jun 2002

author: שמשון ביכלר ויהונתן ניצן

### summary

הסטגפליציה, מגפה כלכלית המשלבת מיתון ואינפלציה, מכה שוב בישראל @ הכלכלנים הממסדיים מדחיקים @ מסתבר שיש מי שיכול ליצור סטגפליציה @ וגם להרוויח ממנה @ ולא בפעם הראשונה

(בונוס מיוחד: מילון מונחים)

---

הסטגפליציה היא צירוף של שתי מחלות: סטגנציה (מיתון) ואינפלציה. המילה נטבעה בתחילת שנות השבעים בארצות-הברית, שם התגלו לראשונה הסימפטומים של המחלה. כך, מכל מקום, טענו כוהני הדת של 'מדע הכלכלה', וכך גם כתוב בכל ספרי הפולחן.

כל אדם שעניו פקוחות יודע שבישראל שוררת סטגפליציה. לפחות מזה כשנה וחצי קיים מיתון כללי בישראל; 'המצב הבטחוני' הינו תירוץ בלבד. למעשה קיים תהליך של דלדול בסקטורים רבים במשק מזה כשלוש שנים, אלא שמשקלו טושטש על-ידי השגשוג כביכול של ה'הייטק' ויבוא ההון.

כעת, מכל מקום, כל הקטגוריות המצרפיות מצביעות על מיתון: 'התוצר הגולמי המקומי', 'התוצר לנפש' וה'תוצר העסקי' לא צמחו. למעשה, אם נשווה את נתוני הרבעון האחרון לרבעון המקביל לו בשנת 2001, נקבל תמונה מבהילה של ירידת התוצר העסקי בכ-5%. יש לציין שמעולם לא קרה דבר כזה במשק הישראלי (אפילו לא במיתון המפורסם של אמצע שנות השישים. גם נתונים אחרים מראים על משבר: ירידה תלולה ביצוא, ובעיקר עלייה מתמדת באבטלה. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רמת האבטלה הגיעה ל-10.3% (קרוב לרמת השיא הישראלית), אבל כנראה שהאבטלה הממשית מגיעה ל-12% ויותר (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינה מגיעה בדגימות שלה לאוכלוסיות דתיות ופריפריאליות). עד כאן המיתון.

דת הכלכלה ומדינה

על-פי האידיאולוגיה הדומיננטית, כאשר יש מיתון, ובעיקר מיתון עמוק, המחירים יורדים בגלל ירידה ב'ביקושים'. מדד המחירים פשוט 'חייב' לרדת, כי כך ציוו עליו הכלכלנים. והנה, על-פי הפרסומים הרשמיים בארבעת החודשים האחרונים, מדד המחירים לצרכן מראה על אינפלציה שנתית של 12%. המצב בישראל פשוט לא מסתדר עם הפולחן: בשנים 1999-2000 היתה 'צמיחה' כללית במשק, הצריכה הפרטית והיבוא עלו (כלומר, היה הרבה 'ביקוש'), והאינפלציה השנתית הסתכמה באחוז בלבד. ואילו בשנה האחרונה היו שפע של 'עודפי היצע', והמחירים עולים.

"האם ישראל נמצאת בסטגפליציה?" שואל לתומו כתב "הארץ", ומשיב: "לא", אומרים כל המומחים הכלכליים בדאגה רבה, 'ישראל לא בסטגפליציה'. בדבריהם נשמעים חשש או תקווה כי נתוני החודשים הקרובים יאששו את ה'לא' שלהם..."

על-פי 'המומחים', מדובר בסך הכל בסטייה קלה בטווח הקצר: "... מקורות שונים במשק, כולל באוצר, אמרו אתמול כי אין מקום לדבר על סטגפלציה בישראל. לדבריהם, מדובר בהסקת מסקנות מהירה וקיצונית מדי... אבטלה ואינפלציה סותרות זו את זו בטווח הקצר בלבד..." (מוטי בסוק, "הארץ", 19.5.2002).

## 1 אין סתירה

האם קיימת 'סתירה' בין מיתון ואינפלציה? האומנם 'הסתירה' היא 'בטווח הקצר' בלבד?

שני דורות יכולים, מן הסתם, להיחשב ל"טווח ארוך". המציאות בטווח הארוך מתוארת בגרף הבא. שם מוצגת היסטוריה של 45 שנות יחסים בין צמיחה כלכלית ובין אינפלציה ( משנת 1956 ועד לשנת 2000.

הציר האופקי מתאר את הצמיחה; והיא נמדדת כאחוז השינוי השנתי של התמ"ג (התוצר המקומי הגולמי). בציר האנכי מתוארת האינפלציה; זאת נמדדת כאחוז השינוי השנתי של מדד מחירי התמ"ג. היחסים המסוכנים בין הצמיחה לבין האינפלציה מוצגים כווקטור, או כנקודת מפגש, בין שתי סדרות הנתונים. הסדרות מובעות בממוצעים נעים של חמש שנים (כדי למתן את הקפיצות לטווח-קצר, או "לקזז מהתנודות העונתיות", בלשון המפותלת של הכלכלנים).

במלים פשוטות: כל נקודה על הקו המפותל מייצגת שנה מסוימת. הנקודה מספרת לנו מה היה שיעור השינוי בתוצר, ובמקביל לו, מה היה שיעור השינוי במחירים במרוצת חמש השנים שקדמו לשנה זאת. למשל, שנת 1970 (שלוש נקודות למטה וימינה מהנקודה המסומנת כ-1967) מראה שממוצע הגידול של התמ"ג בשנים 1966-1970 היה 8% וממוצע השינוי במחירים היה באותה תקופה חמישה אחוזים. (למתוחכמים: הקו המשתפע משמאל לימין הוא קו הרגרסיה, שאומד את עוצמת הקשר בין התצפיות).

מן הגרף מסתבר שעד ראשית שנות השבעים היה שיעור הצמיחה גבוה והאינפלציה היתה נמוכה. מאמצע שנות השבעים ירד בהתמדה שיעור הצמיחה, ובתקופות מסוימות בשנות השמונים הגיע המשק לסף קיפאון. לעומת זאת, האינפלציה באותן שנים הלכה ונסקה ככל שהגידול נעצר. מאז תחילת שנות התשעים שוב עלה שיעור הצמיחה, ואילו האינפלציה ירדה.

[pic]

מסקנה: דווקא בטווח הארוך קיים קשר שלילי חזק בין הצמיחה והאינפלציה. ככל שהצמיחה שקעה, כך עלתה האינפלציה, או להפך: ככל שהאינפלציה עלתה, ירדה הצמיחה.

ישראל, אגב, אינה 'מקרה מיוחד'. קשר שלילי בין צמיחה ואינפלציה שורר במרבית המדינות בעולם, מרכזיות ופריפריאליות.

שפת חרטומים

ממצא ברור זה היה מעורר מקפאנו כל אדם בעל שכל ישר. הגרף מראה בבהירות: הסיבה לעלייה במחירים אינה 'עודף ביקוש'. הסיבה לירידה במחירים אינה 'עודף תפוקה'.

אז מדוע טורחים אנשי 'מדע הכלכלה' להתכחש למציאות ולהונות עצמם ואחרים?

מבלי להיכנס לפלפולים תיאולוגיים סבוכים, הסיבה פשוטה: הכלכלנים קיבלו זיכיון מטעם השלטונות להסתרת המציאות ולהכחשת העובדות הברורות, באמצעות שטף של הבלים בלתי מובנים הנשמעים נשגבים באוזני ההמון. הם עושים זאת באמצעות "שיחדש" (בלשונו של ג'ורג' אורוול), הכולל שפת חרטומים סודית, מעוטרת בפסבדו-מתמטיקה, גרפיקה תלת-מימדית ושפע של סימנים יוונים.

והמציאות אינה נעימה. הסטגפליציה מכה ברוב שכבות האוכלוסייה, אבל מיעוט מאורגן היטב, המוגן בחגורה אידיאולוגית של כוהני 'מדע הכלכלה', יוצר את הסטגפליציה משום שהיא הרווחית ביותר עבורו במצב מסוים.

סטגפליציה אינה נופלת מהשמים, וברור שאינה תוצאה של חוקי טבע בנוסח 'היצע', 'ביקוש', 'שיווי-משקל' ושאר כוחות על-אנושיים. מחירים עולים משום שקבוצה מסוימת של בני-אדם מסוגלת לכפות את עליית המחירים על החברה. תפוקה אינה יורדת מעצמה, אלא אם אלה ששולטים בצמתים האסטרטגיים של הייצור החברתי מחליטים או נדחפים להורידה תוך כדי עלייה בשולי הרווח של התפוקה.

כדאי להדגיש שלא מדובר ביכולת 'כלכלית' של קבוצה 'חברתית' להפעיל עסקנים 'פוליטיים'. לא מדובר גם ב'מונופולים' רעים מול 'שוק תחרותי' טוב. הבלים אלה מופצים ללא הרף מזה כמאה וחמישים שנה. לשם כך קיים 'מדע הכלכלה'. בחינה היסטורית של המציאות היא פשוטה וקשוחה יותר. למציאות הזאת קוראים קפיטליזם: המשטר הפוליטי של ההון.

## קפיטליזם מתחזה

אחד האופנים שבאמצעותם יכול משטר זה לשלוט בהמוני בני-אדם, ובעיקר בנשמתם, הוא התחזות לשיטה 'כלכלית' שלווה ולא כפייתית, הפועלת באנונימיות והמנותקת ממה שמכנים 'פוליטיקה' (כלומר, שונה ממה שהרגילו אותנו להגדיר כפוליטיקה: מפלגות, ממשלות, מדיניות-חוץ, 'ביטחון לאומי', פרלמנטים, 'קבוצות-לחץ' וכן הלאה).

ברור שלא מדובר בחוקי טבע נצחיים. מדובר במאבק פוליטי בלתי-פוסק על מיסוד ההירארכיה הכוחנית. מאחר שהקפיטליזם הוא קודם כל סדר כמותי של יחסי שליטה, הביטוי המיידי שלו הוא יכולתם של השליטים לכפות חלוקה-מחדש של הכנסות בהיררכיות האזוריות והעולמיות של המדינות הלאומיות המפותחות והלא מפותחות.

אחד האמצעים לכפות חלוקה-מחדש הוא היכולת של קבוצות ההון הדומיננטיות לבלום את התפוקה ולנתבה למטרות הרווח שלהן, בניגוד לצרכים של החברה בכללותה. אנו מדברים על מיסוד של שיטות עמוקות יותר מאשר תהליך ההשקעה גרידא.

קבוצות כאלה יכולות לכפות צרכים המוניים וטכנולוגיות ייצור. במובן החיצוני של הסטטיסטיקה הרשמית, יכולת זו מתגלה בצורת אינפלציה, מיתון ואבטלה. מבחינת השכיר הבודד במדינה המפותחת, הסדר הזה מוכתב לו באמצעות התנודות המסתוריות ביכולתו לרכוש אמצעי קיום (מזון, דיור, בריאות, פנאי, וביטוח מפני תנודות העתיד). הוא עומד נוכח מציאות 'כלכלית' מאיימת וסיפורים על 'פוליטיקאים' ו'מדינאים' שמיטיבים או מרעים עמו.

## 2 דעת גדולים

לגבי המקרה הלא מיוחד של הסטגפליציה בישראל: אנו מביאים כאן ציטטה מהספר שכתבנו, "מרווחי מלחמה לדיבידנדים של שלום": "... מאז ראשית שנות השבעים החלו לבלוט תוצאותיו של הקיטוב במבנה יחסי הכוח בישראל. המעוררים 'החיצוניים' של הצמיחה (ההגירה המהירה בשנות החמישים, יבוא ההון האזרחי החד-צדדי, התרחבות

שוקי הצריכה, העבודה הזולה בעקבות כיבוש השטחים ( הגיעו לקצם. המשק עבר שינוי מבני. השינוי התקדם באופן סמוי בשנות החמישים והשישים, ולבש צורה של משטר חדש... במשטר זה הרווחיות של בעל-ההון הפכה לתלויה יותר ויותר, מצד אחד, ביכולתו לבלום את כושר הייצור, ומצד שני, ביכולתו לחולל אינפלציה שתגדיל את חלקו בסך ההכנסות במשק חסר הצמיחה. תהליך זה של ריכוזיות השליטה והבעלויות נעשה תוך כדי כרסום מתמיד בכוחו הפוליטי של השכר המאורגן, ותוך כדי שחיקה מתמדת בכוח הצריכה שלו. כתוצאה מכך החל המשק לסבול באופן כרוני מ'עודף כושר ייצור' ( כלומר, 'עודף' של רמת תפוקה, העולה על מה שניתן למכור במחירים נושאי רווח.

תוצאה חשובה אחרת היתה הירידה המתמדת של ההשקעה הנקייה במשק. מאז 1973 ועד 1986 ירדה ההשקעה הנקייה ב-76 אחוז. ב-1973- הגיעה ההשקעה הנקייה ל-21 מיליארד ש"ח; ב-1978-, שנת 'המהפך הכלכלי' ותחילת האינפלציה המואצת, ירדה ההשקעה ל-12 מיליארד ש"ח; ב-1986-, שנת 'המדיניות הכלכלית החדשה' (של שמעון פרס), היא הגיעה לשפל של 5 מיליארד ש"ח (הנתונים הם במונחים של מחירים קבועים 1980). יחד עם ההאטה באה האינפלציה. בתחילת שנות השבעים (סוף עידן גולדה מאיר ופנחס ספיר) היתה האינפלציה בשיעור של 10%; בסוף שנות השבעים (עידן בגין-ארליך) היא התקרבה ל-100%; באמצע שנות השמונים (תקופת שמיר-ארידור וכהן-אורגד) היא כבר הגיעה לרמה של יותר מ-400%. תקופה זאת, משבר סטגפליציוני עבור רוב האוכלוסייה בישראל, היתה העידן המוזהב של ההון הדומיננטי בישראל..." (עמ' 198).

בסוף הפרק, שנכתב ב-1994-, כלומר בשיא האופוריה של 'הסדר העולמי החדש', 'הכלכלה החדשה', וחזון 'המזרח התיכון החדש' הפורח ונטול האינפלציה, כתבנו: "... אין שום ודאות שבעתיד, לאחר שוך הגל העולמי של ההצבר המתרחב, לא תחזור אליטת הכוח של ישראל אל נתיב הסטגפליציה..." (עמ' 306).

הסטגפליציה חזרה, והפעם היא תכה חזק יותר: בעשור האחרון ניצחו הקפיטליסטים סופית. המשק נפתח; הובאו פועלים זרים שהחליפו את הפלסטינים, וכעת גם את היהודים. הנכסים הממשלתיים וההסתדרותיים הופרטו, כלומר הועברו בחצי-חינם למקורבים מקומיים וקבוצות הון טרנסלאומיות. קופות הגמל, ובעתיד גם הפנסיות, הופרטו למחצה, כלומר, הוכנסו לבורסה כדי שבעתיד יבזזו אותן קבוצות הון כאלה או אחרות. גם התקשורת ההמונית הופקעה מידי הבעלים הציבוריים. השכירים פורקו לחלוטין משרידי כוחם הפוליטי. אין מי שימנע את התגברות הסטגפליציה.

יהונתן ניצן ושמשון ביכלר הם מרצים לכלכלה-פוליטית גלובלית.

\*\*\*\*\*

מילון מהיר לשפה הידועה לשמצה כ'מדע הכלכלה'

סטגפליציה (stagflation). מילה שהוכנסה לשימוש בתחילת שנות השבעים. סמואלסון, הידוע ככהן ראשי של כנסיית 'מדע הכלכלה', טוען שהוא המציאה.

המילה מורכבת משתי מילים הנחשבות על פי הפולחן כמנוגדות: סטגנציה (Stagnation), שהיא האטה או מיתון במשק, כלומר שכמות התפוקה במשק לא עולה בקצב המקובל, או אפילו יורדת, ואינפלציה, שהיא קצב 'מהיר מדי' של עליית מחירים.

איך קובעים שיש סטגנציה? הגידול בתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) הוא 'איטי מדי'. ההפך ממיתון הוא צמיחה, כלומר שאחוז הגידול של התמ"ג הוא 'גדול למדי'. כמה זה 'גדול' וכמה זה 'איטי', אף אחד אינו יודע. כוהני הפולחן טוענים, שגידול של שניים-שלושה אחוזים בתמ"ג מעבר לגידול האוכלוסייה זה 'צמיחה', ופחות מכך זה 'האטה'.

תמ"ג: הוא סך כל זרם המוצרים והשירותים שמשק מדיני כלשהו הפיק וצרך במשך תקופה מסוימת. בדרך כלל המדידה היא לתקופה של שנה או רבעון. חשוב לזכור שלא מדובר בסיכום של סחורות מוחשיות אלא בסיכום המחירים שלהן.

איך קובעים שיש אינפלציה? מדד המחירים עולה 'מהר מדי'. יש כמה מדדי מחירים. המוכר ביותר ל'ציבור' הוא 'מדד המחירים לצרכן'. הזכינו למדידתו נתון ביד הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. היא מפרסמת אותו כל אמצע חודש, ומספקת בכך קצת פרנסה לעיתונאים הכלכליים. מאחר שהקפיטליסטים דואגים לעתיד בלבד, הרי שמדד מחירי החודש מתורגם לתחזית שנתי. אם עלו המחירים בחודש שעבר בשני אחוזים, הרי שהתחזית השנתית לעליית המחירים תהיה:  $27\% (100 - 100 * 1.268 = 12(100 + 2/100))$

סימן ההיכר של המאה העשרים, בניגוד למרבית התקופות האחרות בהיסטוריה האנושית, הוא האינפלציה. משום כך מתחילים לדבר על אינפלציה רק כאשר מדדי המחירים עוברים את ה-5% לשנה. אינפלציה דו-ספרתית היתה חלק מההווה של תושבי ישראל בראשית שנות השבעים (תקופת ממשל רבין-פרס הראשונה). היא הפכה לאינפלציה תלת-ספרתית בסוף שנות השבעים (תקופת בגין-ארליך-הורביץ-ארידור) והוסבה להיפר-אינפלציה (משהו כמו 400% ויותר) באמצע שנות השמונים (תקופת שמיר-כהן-אורגד ולאחר מכן תקופת פרס-שמיר-מודעי-ברונו).

קיימים כמובן גם מדדי מחירים אחרים, כמו 'מדד מחירי הבנייה', 'מדד המחירים הסיטוניים', 'מדד מחירי האנרגיה', ועוד. במאמר מתואר 'מדד-מחירי-התמ"ג', כלומר אחוז עליית המחירים השנתית, לא של 'סל הצריכה המשפחתי', אלא של 'סל הצריכה' של כלל המשק. הסיבה לשימוש במדד: אם בודקים את אחוז השינויים בתמ"ג, יש לבדוק מולו את אחוז השינוי במחירי התמ"ג.

השקעה: התמ"ג מורכב מסך הכל מרכיבים של צריכה: צריכה פרטית + צריכה ציבורית + השקעה + ההפרש בין יבוא ליצוא. ההשקעה היא צריכה של מוצרים ושירותים, שהרשויות המדיניות (כמו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) הכריזו עליה כעל 'השקעה'. בדרך כלל, מסבירים ש'השקעה' היא סוג של צריכה שאינו מתכלה מהר ומפיקה מוצרים ושירותים נוספים. משום כך צריכה של 'ציוד', 'מכונות' ו'מבנים', נחשבת להשקעה. משום כך, אם משק בית קונה מיקסר זה נחשב ל'צריכה פרטית'; אם 'אוסם' קונה אותו מיקסר, זה נחשב ל'השקעה'. אם משרד הביטחון רוכש עבור קציניו מכונות, זה נחשב ל'צריכה ציבורית'; אם בעלים של פירמה רוכש מכונת הרשומה על שמו, זה נחשב ל'צריכה פרטית'; אם הפירמה רוכשת עבור הבעלים מכונת ורושמת אותה על שמה, זה נחשב ל'השקעה'. שיהיה.

ההשקעה בתמ"ג היא 'השקעות ריאלית' בלבד, ולא 'השקעה פיננסית'. על-פי הפולחן, כאשר קפיטליסט 'משקיע' בנכס (מניה או אג"ח) הוא עושה פעולה פיננסית, שבטווח-הארוך מסתדרת אי-שם עם רכישה 'ריאלית' של ציוד, מבנים ומכונות. האחרונים אמורים להגדיל את התפוקה 'הריאלית', ותוספת זאת היא השתקפות הרווח מ'ההשקעה' הפיננסית. זאת כמובן שטות, אבל מאז השתלטות המוסר הפרוטסטנטי על ההכרה האנושית, כולם מותנים להאמין בכך.

קו הרגרסיה: זה פולחן מטופש המיועד לשוות מעטה מתוחכם להבלים אקדמיים. הרגרסיה מתיימרת למדוד את 'עוצמת הקשר' בין כמה קטגוריות שנראות מקודשות (לרוב הן נתונות במחלוקת, בלשון המעטה) ולהעריך את 'התרומה' שלהן להסבר 'הקשר' בין הקטגוריות. במקרה הזה קו הרגרסיה שעובר בין המרחקים הקצרים ביותר שבין הנקודות

היה אמור להיות הפוך בכיוונו. כלומר ככל שיש יותר 'צמיחה' (יותר 'ביקושים') כך עולה האינפלציה, וההפך. מכאן הכיוון של הקו היה אמור לנסוק משמאלה למטה למעלה ימינה.

'ביקוש': המצאה מחוכמת המאפיינת דתות שטוענות כי יש אלוהים. אף יצור לא ראה דבר כזה המכונה 'ביקוש'. אין דרך לבדוק אותו. כמו אלוהים, הוא מעניש או מתגמל אך ורק לאחר מעשה. כשעולים המחירים, טוענים הכוהנים שהיה 'עודף ביקוש'. כשנהרג חייל, טוענים כוהני ש"ס כי הוא חילל שבת. מה שרצינו להוכיח.

C) Indymedia Israel. Unless otherwise stated by the author, all content is free for non-commercial reuse, reprint, and rebroadcast, on the net and elsewhere. Opinions are those of the contributors and are not necessarily endorsed by Indymedia Israel.